

School, omgeving, de leerling en het kind

Voordracht bij Inspiratiesessie Drenthe School & Omgeving/Meer Muziek in de Klas
19 maart 2025, Odeon Cultuurhuis, Tweede Exloërmond, 15-17.30 uur

Evert Bisschop Boele, lector Kunsteducatie, Kenniscentrum Kunst & Samenleving, Hanze.
Email: e.h.bisschop.boele@pl.hanze.nl

♪ Johnny Cash – Singer of Songs

Inleiding

Ik ben blij dat we in een kerk samenkomen. Af en toe overkomt me dat. Vorig jaar stond ik in de Kunstkerk in Warffum. En nu hier. Onder mijn voorouders bevonden zich veel dominees. Mijn overgrootvader bijvoorbeeld was dominee in achtereenvolgens Oost-West-Blokker, Twisk, Dokkum en Groningen. Ik voel me dus thuis in een kerk.

Dit is een inspiratie-sessie. Een goede keuze van de organisatoren. Want inspiratie komt letterlijk van ‘inblazing’. Van de inspiratie van de mens door de Heilige Geest, de Spiritus Sanctus. Dus laten we hopen dat het vanmiddag lukt om In Spiritu Sanctu te komen. Om geïnspireerd te worden.

Ik ben nu even jullie dominee. Ik hoop dat ik een beetje inspiratie kan geven in deze preek van een klein half uurtje. Zoals dat in een kerk kan gaan, heeft mijn preek twee kanten. Enerzijds is er een beetje donderpreek. Daar begin ik mee. Daar hoeven jullie verder niet van te schrikken. Ik ben gewoon een paar minuten wat kritisch, daar komt het op neer. Daarna verandert het karakter. Ik probeer, zoals een dominee dat hoort te doen, perspectief te bieden. Inspiratie.

Ik zal geen heilsboodschap uitspreken. Na het ‘gaat heen in vrede’ zullen jullie niet weten wat je te doen staat. Wat ik hoop te brengen in dit half uurtje is een moment van bezinning. Een bezinning op hoe je óók naar de wereld zou kunnen kijken. Hoe je óók na zou kunnen denken over het waarom van cultuureducatie, van kunsteducatie. Over de plek van cultuureducatie en kunsteducatie in de Verrijkte Schooldag.

Ik ga geen antwoord geven op het hoe. Jullie krijgen geen receptenboekje mee. Het hoe is jullie domein, niet het mijne. Als ik een beetje inspiratie kan bieden aan sommigen van jullie ben ik blij.

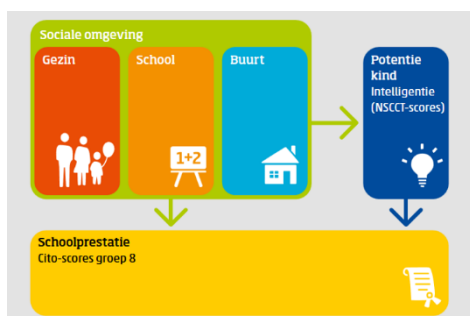
Bedenk ook dat ik niet de waarheid in pacht heb. Ik ben maar een stem. Een van de vele stemmen. In zekere zin een *singer of songs*. Johnny Cash zong het al: “The man with the answers I certainly ain't. I wouldn't tell you what's right or what's wrong, I'm just a singer of songs”.

School en omgeving – en het kind?

We zijn hier om na te denken over het programma School en Omgeving, over de Verrijkte Schooldag. Ik ga het niet hebben over de ministeriële regeling. Over hoeveel geld er in de pot zit. Over wie mag aanvragen en wie erbij betrokken moeten zijn. Over de formulieren en de bureaucratie. Ik lees trouwens dat het ministerie keihard gewerkt heeft aan het verminderen van de complexiteit van de huidige regeling. Dus dat zal vast ontzettend meevallen.

Ik wil het wel hebben over de gedachten achter zo’n regeling. En over mijn ongemakkelijke gevoel daarbij. Het programma, zo lees ik, is er op gericht kinderen gelijke kansen te bieden. Of eigenlijk zeg ik dat verkeerd. De subsidieregeling begint wel met een aantal uitspraken over kinderen,

maar schakelt al snel over op het woord ‘leerlingen’. Het kind wordt benaderd als leerling. De activiteiten zijn onderdeel van de schooldag - de Verrijkte Schooldag. En de regeling is opgezet om “leerlingen met ongunstige omgevingskenmerken meer kans te bieden op een goede onderwijsloopbaan in het funderend onderwijs”.

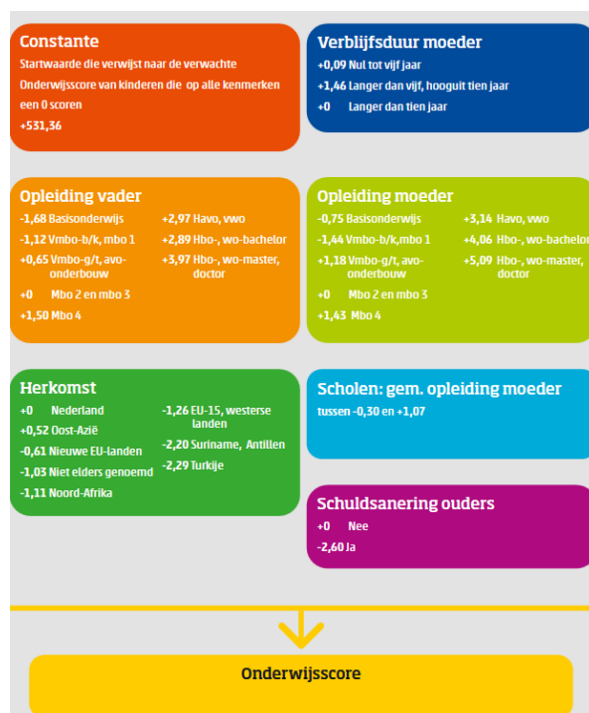
Afb. 1 Schematische weergave invloeden schoolprestaties

De scholen die mogen deelnemen zijn de scholen met de hoogste ‘positieve achterstandsscore’. En als u denkt dat een positieve achterstandsscore een omslachtig woord is voor een voorsprongscore, dan heeft u het mis. Een positieve achterstandsscore is een hoge achterstandsscore. Veel minpunten.

Die minpunten scoor je als je veel leerlingen hebt die kans hebben op een achterstandsscore. Dat wordt bepaald – ik word nu even een beetje technisch - door de potentie van leerlingen op grond van een intelligentietest

te vergelijken met de gerealiseerde CITO-score. Vervolgens is nagegaan welke omgevingsfactoren voor dat verschil verantwoordelijk zijn. Dat zijn zaken als het herkomstland van de vader of moeder. Het opleidingsniveau van de vader of moeder. Of ouders wel of niet in de schuldsanering zitten. En als veel van je leerlingen kinderen zijn met dat soort kenmerken, dan mag je dus meedoen aan dit programma.

Mijn hart slaat een keertje over als ik dit soort dingen lees. Ik weet heel goed dat hier goed over nagedacht is. Dat die factoren ongetwijfeld gemiddeld genomen invloed zullen hebben. Anders zouden we ze vast niet gebruiken. Maar toch verzet ik mij tegen deze ideeën. Tegen het terugbrengen van onderwijsachterstand tot het verschil tussen een intelligentietest en een CITO-score. Tot het benoemen van een Marokkaanse moeder als een risicofactor, of een vader die een mbo-2-diploma heeft, of in de schuldsanering zit.

Afb. 2 Kenmerken voor berekenen onderwijsscore

En ik schrik er ook van dat wij dat blijkbaar van al onze kinderen weten: de intelligentiescore, de CITO-score, het opleidingsniveau van de moeder, het herkomstland van de vader, de opname in het register van de schuldsanering van de ouders.

Ik weet het, we hebben het over gemiddelde kinderen, niet over individuen. Maar hier zitten we dan. Wij, die ons volgens mij allemaal bekommeren om het bieden van ontwikkelingskansen aan ieder individueel kind. Onderdeel van een systeem dat, als het om gelijke kansen gaat, kinderen reduceert tot leerlingen. En leerlingen tot CITO-scores, intelligentietesten en herkomstlanden.

Het contrast kan niet groter zijn.

Andere woorden

Ik weet het: ik overdrijf. Zoals altijd. En zoals altijd zeg ik er bij: goed, ik overdrijf. Maar niet heel veel. En ik vraag me vooral het volgende af. Is het mogelijk om, al is het maar voor een half uurtje, weg te blijven van dit discours? Een discours waarin we naar de omgeving van een kind kijken als een risico? Een risico dat er een CITO-score komt die niet overeenkomt met een score op een intelligentietest? En waarin we dan activiteiten gaan aanbieden – sport, cultuur – om, plat gezegd, die CITO-score richting die intelligentietest te krijgen?

Geloof me: ik zie het belang. Ik snap de neiging. Ik gun iedereen hoge scores op alles. Natuurlijk moet Nederland omhoog op die PISA-ranglijsten. En innovatieland nummer 1 worden. En ik twijfel niet aan de intentie om echt breder te kijken, en aan het puur als middeltje inzetten van al die scores en omgevingsfactoren. Ook bij de beleidsmakers, en de staatssecretaris.

Maar kunnen we andere woorden vinden?

Ik ga het proberen. Daarvoor vraag ik jullie wel om al je ideeën opzij te zetten over cultuur, over kunst, over onderwijs, over gelijke kansen. Doe je ogen maar even dicht als je dat wil. Probeer die ideeën achter je te laten. Stop ze in een kastje en doe de deur dicht. Straks mag het weer open. Adem in, adem uit. We doen net alsof er nog geen kunst bestaat, en nog geen onderwijs. En dan gaan we opnieuw opbouwen.

We zetten daarvoor een andere bril op. Niet de roze bril van het verhaal dat de kunsten de problemen wel oplossen. Niet de zwarte bril van zonet, dat het allemaal niets is en niets wordt. Een andere. Een bril die je de boel net iets anders laat zien. Je ziet hetzelfde, en toch niet.

Cultuur

Ik kijk door die bril naar de wereld. Naar onze samenleving. En ik zie dat mensen hun leven leiden, in al hun verscheidenheid en veelkleurigheid. En dat in dat leven twee soorten activiteiten een rol spelen. Ik leen hier wat ideeën van de Duitse cultuursocioloog Andreas Reckwitz. Het leven speelt zich af in twee domeinen, die voortdurend samen optreden, die versmelten. Maar die toch te onderscheiden zijn.

Het ene domein is het domein van het doelmatige. In dat domein gaat het om nut en om functionaliteit. Om productie en accumulatie. Om effectiviteit, efficiëntie en regulering. Om beheersing, om controle. Wij kunnen niet zonder dat domein. Het zorgt er voor dat we blijven leven. Het is het domein van het overleven.

Het andere domein is het domein van de cultuur. En dan hebben we het niet over wat hier, in Nederland, ‘de cultuursector’ wordt genoemd – kunst, media en erfgoed. Nee, het domein van het culturele is veel breder. Het is dat deel van ons leven dat gaat over waarde, en over affectie.

Cultuur gaat over wat van waarde voor ons is. Niet bij de gratie van effectiviteit, efficiëntie en doelgerichtheid. Cultuur is geen middel om tot iets te komen, maar een doel op zichzelf. En cultuur is het domein waarin we worden bewogen, worden geraakt, worden gefascineerd of juist worden afgestoten. En het belang van wat zich in het culturele domein afspeelt is precies dat: iets heeft waarde omdat het van waarde voor ons is, omdat het ons iets doet.

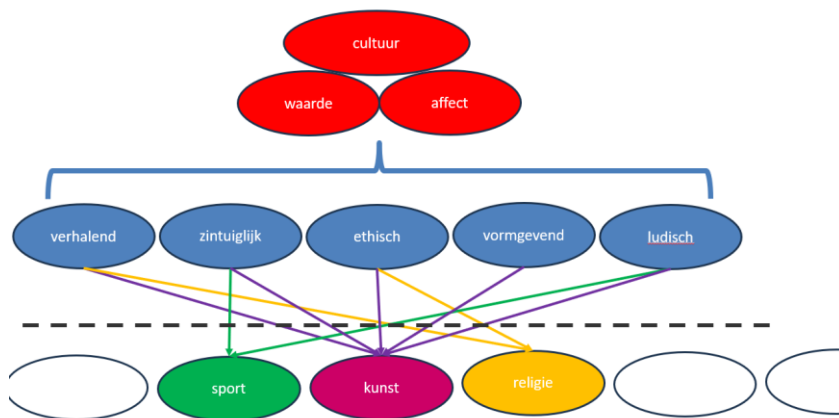
Reckwitz zegt: in het culturele domein gaat het om betekenis en gevoel, om *sense and sensibility*. En ook zonder dit domein kunnen we niet. Het speelt in ieder mensenleven een rol. Het is niet het domein van het *overleven*, maar het domein van het *leven*.

En dat ontstaat op basis van vijf verschillende kwaliteiten. Iets is van waarde en wordt affectief beleefd als het verhalende, zintuiglijke, ethische, vormgevende, of ludische elementen heeft.

Dat zijn hele abstracte begrippen. Verhalend spreekt voor zich: in cultuur vertellen we verhalen over onszelf, de ander, de wereld. Het zintuiglijke gaat om wat tot ons komt via het lichaam – de oren, de ogen, de neus, de mond, de huid. In het ethische gaat het om het idee van het juiste, het goede. In het vormgevende over de manier waarop iets is gevormd, waaruit het bestaat, hoe we het hebben gemaakt. En in het ludische gaat het over het spel en de speelsheid.

In cultuur gaat het om verhalen, om de zintuigen, om goed en kwaad, om vorm en om spel. En daardoor om waarde en affect.

Ik zei het al: dit zijn abstracties. Je kunt concreter zijn. Er zijn specifieke maatschappelijke domeinen waarin cultuur, als waarde en affect, centraal staat. Zoals bijvoorbeeld de religie, waarin het verhalende een rol speelt (waar komen we vandaan en waar gaan we naartoe) en het ethische. Of het domein van de sport, waarin het lichaam, het zintuiglijke, gekoppeld wordt aan het ludische, het spel.

Afb. 3 Cultuur

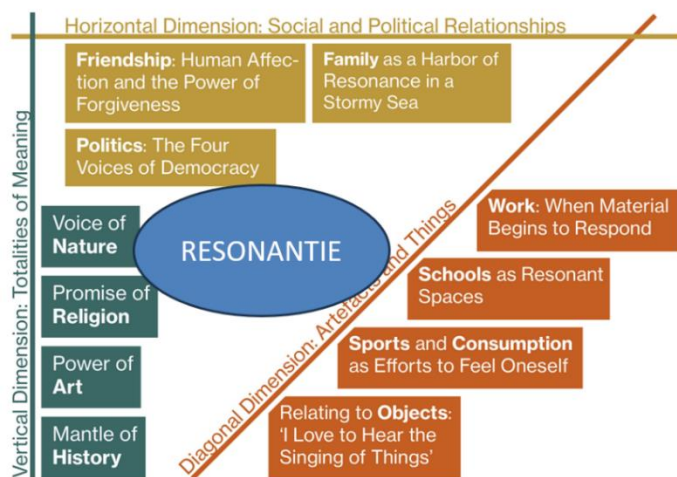
Of datgene wat wij kunst noemen. Dat domein dat we nooit goed kunnen definiëren en daarom maar omschrijven in een opsomming. Muziek, beeldend, dans, drama, film, literatuur, poëzie. Dat domein waarin het verhalende, het zintuiglijke, het vormgevende, en vaak ook het ludische en het ethische een plek, een

uitdrukking vinden. In een mis van Palestrina en in een liedje van Johnny Cash. In een mangatekening en in een Picasso. In de Bouquetreeks en in Van Oorschot's Russische Bibliotheek. In GTST of in Hamlet.

Het leven

In ieder leven, van ieder mens, speelt dus naast dat doelmatige domein ook dat culturele domein een rol. Mensen kunnen niet zonder waarde en zonder affect. Mensen willen voelen. Mensen willen vormgeven. Mensen willen verhalen vertellen en verhalen beluisteren. Mensen willen spelen. Mensen willen nadenken over wat goed en wat niet goed is.

Daar hoeven we niets voor te doen. Vanuit zo'n begrip van cultuur is iedereen dus altijd al cultureel. Mensen sporten en spelen spelletjes. Mensen lezen boeken. Mensen kijken televisie en gaan naar de film. Mensen gaan naar de kerk, de moskee, de humanistische gespreksgroep, de natuur in, ze mediteren. Mensen luisteren naar muziek. Mensen zingen en spelen. Mensen dansen.

Afb. 4 Dimensies van resonantie

als bij Reckwitz.

Cultuur gaat om resonantie. En in het domein van de kunst gaat het ook daarom: om resonantie.

Rosa beschrijft ook wat er gebeurt als die resonantie afwezig is. De wereld spreekt niet meer tot ons. Zij verstomt. We bevinden ons dan in een woestijn waarin niets meer met ons meebeweegt, en wij met niets meebewegen. Waar niets van waarde is, en niets ons affecteert. In Reckwitz' termen maar weer: als het domein van de cultuur verdwijnt, komen we in een doelmatige, effectieve en efficiënte woestijn terecht. En dingen als verhalen, sport, religie en kunst leiden ons uit die woestijn.

Zowel Rosa als Reckwitz beschrijven ook hoe de moderne westerse samenleving die verstomming van de wereld over ons afroept. Rosa heel direct, waar hij beschrijft hoe onze samenleving gericht is op 'dynamische stabilisering': we moeten versnellen en groeien. Hij ziet de burn-out, waarin de wereld verstomt, als een rechtstreeks gevolg. Reckwitz veel subtieler, als hij laat zien dat enerzijds onze samenleving steeds meer gaat over waarde en affect. Maar tegelijkertijd dat dat opgenomen wordt in een discours waarin het domein van de doelmatigheid en de efficiëntie het domein van de cultuur inkapselt. Bijvoorbeeld, zeg ik dan, door te vinden dat je van kunsteducatie socialer wordt, of dat je hersenen beter gaan werken. Of dat kunsteducatie de CITO-scores opkrikt.

Maar we zijn hier niet voor een lesje cultuursociologie. We zijn hier om op een andere manier naar de wereld te kijken. Die andere manier zegt: cultuur is van levensbelang voor mensen om resonantie met de wereld te ervaren. Iedereen doet dat altijd al, op zijn eigen manier. Dat culturele staat wel onder druk van het doelmatige. En kunst is een van de domeinen bij uitstek waarin mensen waarde en affect ervaren, waar ze resonantie ervaren.

School

En dan de school. Waar is dat ook alweer voor? Tegenwoordig zeggen we: voor kwalificatie, socialisatie en subjectivering. Of misschien noemen we subjectivering liever persoonsvorming, en socialisatie burgerschap, en kwalificatie de basisvaardigheden.

Maar ik ga liever een stapje terug. Stel je voor: er was een tijd dat we geen school hadden. En toen kwamen we er achter dat niet ieder kind in zijn directe omgeving de ontwikkelingskansen kreeg die het zou kunnen hebben. De ouders, de familie, de buurt, het dorp, zelfs het internet

De Duitse cultuursocioloog Hartmut Rosa vertelt ons waar dat toe leidt: resonantie. Een prachtig begrip: resonantie. Mensen hebben resonantie nodig. Het gevoel dat als zij bewegen de wereld meebeweegt, en andersom. Als twee stemvorken, schrijft Rosa. Rosa beschrijft ook welke relaties leiden tot resonantie. Relaties met anderen, relaties met de dingen en de wereld, relaties met het hogere. Ook bij Rosa verschijnen dan zaken als het religieuze, de natuur, de kunst, de geschiedenis, de sport. Net

tegenwoordig: ze kunnen niet alles. Ieder kind heeft in zijn directe omgeving maar een beperkt aantal ontwikkelingsmogelijkheden.

En dus bouwden we scholen. Om kinderen ontwikkelingskansen te bieden die ze anders niet zomaar zouden krijgen. Scholen zijn, met andere woorden, op zichzelf al gelijke kansen-machines. Dat is de essentie van school. De volgende vraag is dan: gelijke kansen waarop? Ik zou zeggen: gelijke ontwikkelingskansen om zowel in het doelmatige als het culturele domein voluit te functioneren.

Wat dat betekent heb ik op andere plekken verder uitgewerkt voor de kunsteducatie. Het betekent: eerst maar eens erkennen dat ieder kind, vanuit de context waar het vandaan komt, altijd al kunstzinnig is. Als het kind de drempel van de school overstapt wordt het een leerling – maar die leerling blijft ook altijd een kind, een mens. Een kunstzinnig mens, een muzikaal mens, een beeldend mens, en ga zo maar door.

Vervolgens zeg je in school: jullie zijn er allemaal al, maar allemaal op een andere manier. Ik noem dat ‘idiocultuur’. Jullie zijn allemaal op verschillende manieren een kunstzinnig mens. En dat mag. Want wie je kunstzinnig wilt zijn in deze wereld is aan jou, en alleen aan jou. Maar je kunt vanuit wie je bent wel anderen ontmoeten die echt anders zijn. En daar kun je iets van opsteken.

En dan de derde stap: je zegt ook tegen dat mens, dat kind: je bent hier in school omdat we denken dat wij je ontwikkelingskansen kunnen bieden. We kunnen op zoek gaan naar wat er nog meer is in de wereld, behalve wat je al kent. Verbreden. En: als je iets gevonden hebt waarin je jezelf herkent en wat je wilt zijn of worden, dan kunnen wij je helpen. Verdiepen.

School maakt van kinderen leerlingen. En tegen het kind-als-leerling zegt de school: je bent er al – erkenning. Anderen zijn anders – ontmoeting. En: je kunt je ontwikkelen – we verbreden je wereld en we verdiepen je ontwikkeling.

En dat geldt dan zowel voor het doelmatige als het culturele domein. Want die zijn beiden belangrijk.

School en omgeving – en het kind

Nu zou ik op dit moment terug kunnen vallen op het kritische register van het begin van dit praatje. Ik zou kunnen zeggen: hoe kan het dat we in onze samenleving onze school zo vrijwel uitsluitend op het doelmatige domein hebben gericht? In Biesta’s termen: hoe kan het dat we zoveel nadruk leggen op kwalificatie en socialisatie, en zo weinig op subjectivering?

We weten hoe belangrijk het culturele domein is, hoe belangrijk waarde en affect zijn, hoe belangrijk resonantie is. Zo belangrijk dat onderzoekers steeds maar weer constateren dat ontwikkeling in het doelmatige domein gebaat is bij ontwikkeling in het culturele domein. Hoe kan het dan dat we dat culturele domein zo ondergeschoven hebben gemaakt? Zo ondergeschoven dat we een Verrijkte Schooldag nodig hebben om die balans te herstellen? En zouden we er niet vooral aan moeten werken om die cultuur – de sport, de religie en de spiritualiteit, de kunst – weer veel meer in de school te krijgen? In plaats van dat in de randen van de dag te compenseren?

En hoe zijn we in de situatie terecht gekomen dat we cultuur alleen nog belangrijk lijken te vinden als het bijdraagt aan het doelmatige? Dat we sport en kunst in de Verlengde Schooldag stoppen zodat uiteindelijk de CITO-scores beter matchen met de intelligentietests?

Maar ik wil niet zo eindigen. Het zijn de vragen die we ons voortdurend moeten blijven stellen, dat wel. En ik vind ook dat wij daar voortdurend kritisch op moeten blijven. Wij van het domein van de cultuur – dus ook de sport, ook het spirituele domein, ook de natuurbeleving, en natuurlijk wij van de kunst.

We moeten geen zakenlieden en neuropsychologen in de arm nemen om namens ons te melden dat cultuur voor iets anders goed is dan voor zichzelf. Cultuuronderwijs is er niet om creatieve werknemers op te leiden, om sociaal te worden, of om de hersenen te trainen. Het kan die rol wel vervullen, maar dan stopt het cultuuronderwijs te zijn. Cultuuronderwijs is gericht op waarde en affect. Op resonantie. Cultuuronderwijs is gericht op cultuur.

Dus sluit ik af met een positieve noot. Wat een geweldige kans hebben we hier! Er komt geld vrij om kinderen ontwikkelingskansen te bieden in cultuur. Voorlopig moet dat buiten de schooltijd. En voorlopig is het voor een beperkt aantal leerlingen. Wij gaan er natuurlijk voor dat dat ook onder schooltijd gebeurt, en met alle leerlingen.

Maar wat een geweldige kans is dit. Wat gaan we er mee doen? Dat is aan jullie. Ik zou jullie drie dingen willen meegeven.

Ten eerste: de essentie van wat we gaan doen is dat we kinderen ontwikkelingskansen bieden in cultuur. En voor ons hier dus: in kunst. En dat begint bij wat ik eerder zei: het erkennen dat de leerling al een kind, een mens is. Iedere leerling is al een idiocultuur. Iedere leerling heeft een achtergrond. Iedere leerling komt uit een context. Iedere leerling heeft een biografie. En de vraag aan de kunstdocent is: hoe kun je, op basis van wat de leerling al is, er voor zorgen dat er ontwikkelingskansen ontstaan? Dat we de horizon van de leerling verbreden – dat er nieuwe kansen ontstaan dat de wereld opengaat? En hoe kunnen we leerlingen begeleiden als ze zich willen verdiepen in het een of het ander? En ten slotte: hoe kunnen we het uiteindelijk aan de leerlingen zelf overlaten wie ze willen worden of zijn?

Hoe kunnen we niet alleen bij de leerling beginnen, maar ook bij de leerling blijven? Dat betekent: zorgen voor keuzeruimte. Zorgen voor invloed van de leerling op wat er gebeurt en hoe dat gebeurt. En tegelijkertijd: niet alleen meegaan met de leerling. Maar, zoals Biesta dat in navolging van Meirieu noemt: ook de leerling iets in de weg leggen. School is er immers niet om leerlingen te laten leren. Want leren doen ze altijd wel. School is er om de leerlingen iets te leren dat ze zonder school niet zouden leren.

Ten tweede: zoals wij hier zitten hebben we de uitgelezen kans om te werken aan wat de laatste tijd regelmatig een 'leerecosysteem' genoemd wordt. Een leerecosysteem benader je vanuit iedere individuele leerling. Het gaat om al die contexten waarin de individuele leerling leert: het gezin, het buurthuis, oom en tante, de burens, de fanfare, internet, de school. Allemaal elementen van het leerecosysteem. Als je denkt in leerecosystemen is niemand meer in zijn eentje verantwoordelijk voor het leren van het kind. We zijn dat samen. En als we er in slagen de verbindingen te leggen tussen de verschillende elementen waar de leerling voortduren doorheen wandelt, dan wordt dat leerecosysteem betekenisvoller.

Een leerecosysteem is niet iets wat je kunt organiseren of regelen. Want als we uitgaan van individuele kinderen – van idioculturen – dan is het leerecosysteem per kind anders. Wat we wel kunnen: proberen wat inzicht te krijgen in waar de leerlingen ook aan het leren zijn. Proberen heel veel anderen te kennen die ook een rol spelen in al die leerecosystemen, zodat je kunt koppelen en verbinden. En proberen verbindingzones te ontwerpen tussen elementen van een leerecosysteem. Plekken waar bijvoorbeeld een centrum voor de kunsten en een school, of voor

mijn part een fanfare en een voetbalclub, elkaar ontmoeten. Liefst als een soort 'third space'. Zodat beiden zich niet helemaal thuis voelen, en er beweging kan ontstaan.

Ten derde, ten slotte: zorg ervoor dat als we cultuureducatie geven, als we kunsteducatie geven, het blijft gaan over cultuur, over kunst. Dat het uitsluitend gericht is op, uiteindelijk, de waarde voor de leerling en het affect dat het teweegbrengt. Op resonantie. Wat we gaan doen is geen bijproduct. Geen opmaatje naar het echte werk van het doelmatige domein. Wij geven kinderen ontwikkelingskansen om waarde en affect realiseren. Zodat zij resonantie met de wereld kunnen ervaren. Dat is niet marginaal. Dat is cruciaal.

En nogmaals: dit is een gouden kans voor een eerste stap. Een stap die gevolgd wordt door het verrijken van de schooldag voor elk kind. Of beter: door het openen van allerlei mogelijkheden voor kinderen om binnen én buiten school aan dat culturele, aan waarde en affect, aan resonantie te werken. Als potentieel onderdeel van het leerecosysteem. En dat hoeft dan ook niet meer een Verrijkte Schooldag te heten. Op termijn heet dat gewoon weer een rijk buitenschools cultuuraanbod, een vrijetijdsaanbod. Hopelijk weer ruimhartig ondersteund door de overheden. Omdat die ook weten dat mensen cultuur, kunst nodig hebben zoals ze frisse lucht nodig hebben, en zuiver water, en groen in hun omgeving.

Kort gezegd: wat we gaan doen richt zich op ontwikkelingskansen voor ieder kind, die voor dat specifieke kind betekenisvol zijn. Wat we gaan doen is onderdeel van het leerecosysteem van ieder kind, en wij zorgen ervoor dat dat samenhang vertoont. En wat we gaan doen is onderwijs in cultuur, in kunst – en voor cultuur, en voor kunst. Dat is genoeg.

♪ Bert Hadders - [Aarm en Riek](#)

Ik begon met Johnny Cash. Ik eindig met Bert Hadders, geboren in dit dorp. Johnny Cash zong over zichzelf en misschien wel over ieder mens als een 'singer of songs'. Bert Hadders zong over de verschillen tussen mensen – aarm en riek, van waal en van diek.

Ik hoop dat wat wij gaan doen er toe leidt dat al die kinderen hun eigen 'singer of songs' kunnen worden - verhalend, zintuiglijk, ethisch, vormgevend, ludisch; spiritueel, sportief, kunstzinnig, of nog anders. En ik hoop dat dat voor alle kinderen gaat lukken – aarm of riek, van waal of van diek.

Ik wens jullie succes.

Verder lezen?

Andreas Reckwitz. *The Society of Singularities*. Polity Press, 2020 [Duits origineel 2017]. Met name hoofdstuk 3: 'Culture and culturalization'.

Hartmut Rosa. *Onbeschikbaarheid*. Boom, 2022 [Duits origineel 2018].

Gert Biesta. *Wereldgericht onderwijs. Een visie voor vandaag*. Phronese, 2022 [Engels origineel 2021].

Bronnen afbeeldingen

Afb. 1 en 2: Hanneke Posthumus, Sander Scholtus en Jaap Walhout. *De nieuwe onderwijsachterstandenindicator primair onderwijs. Samenvattend rapport*. CBS, 2019.

Afb. 3: eigen knutselwerkje.

Afb. 4: Marcel Knöchelmann. Poetry and resonance theory. Resonance theory, the phenomenology of poetry, and the work of Tomas Tranströmer.

<https://marcel-knoechelmann.de/scholarly-work/poetry-and-resonance-theory/>, geraadpleegd 18-3-2025.